

УДК 262.135: 246

Сергій Шапранський

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ КОНКЛАВУ ТА ЇХ СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ

У статті проаналізовано процедуру виборів Папи римського. Автор охарактеризував основні поняття та структурні елементи, пов'язані з традицією поховання Папи, періодом відсутності глави католицької церкви, власне виборів та його інтронізації з огляду на традиційне католицьке віровчення.

Ключові слова: Ватикан, конклав, кардинал, католицька церква, Папа римський.

Проблема з'ясування складових елементів процедури виборів Папи римського в українській історичній науці на даний час є малодослідженою. Учені, в основному, вдаються до вивчення історії розвитку римо-католицької церкви, регіональних аспектів її діяльності, досліджують окремі особистості та їх внесок у розбудову католицизму тощо. Разом з тим, символіка окремих обрядів чи церемоній подається у загальному контексті історії церкви без детального аналізу і характеристики її особливостей.

Вивчаючи цю проблематику можемо користуватися науковим доробком зарубіжних вчених – представників так званої "наукової школи ватиканістів", заснованої у середині ХХ століття. Їхні праці базуються у значній мірі на ватиканських джерелах, але разом з тим символічні елементи окремих складових римо-католицизму або упускаються, або носять описовий характер [1–2; 4–5; 7; 9].

Власне цим і зумовлена потреба цього дослідження, що передбачає з'ясування символічного значення основних структурних елементів конклаву з огляду на історичний розвиток римо-католицької церкви.

"Ти – Петро, і на скелі цій побудую Я Церкву Свою, і сили пекла не переможуть її" (Мф., 16: 18). За біблійними свідченнями євангеліста Матвія з даними словами Ісус вручив своєму учневі ключі від Царства Небесного. Ця подія відображена на одній з фресок Сикстинської капели і вважається початком історії Святого Престолу. Згідно з переказами, апостол Петро прийняв мученицьку смерть у Римі у 64 р., при імператорі Нероні. Після розп'яття його поховано на Ватиканському пагорбі [25, с. 7]. У IV ст. імператор Костянтин, у рамках політики християнізації імперії, наказав збудувати на місці ймовірного поховання апостола храм. Власне на підставі перерахованих подій єпископи Риму проголосили себе правонаступниками та спадкоємцями святого Петра.

Термін "папа" походить від грецького "πάπας" і означає "батько". У ранньому християнстві так називали ченців, священиків, єпископів. На межі II–III ст. у східному християнстві титул "папа" використовувався для позначення особи патріарха Олександрійської церкви. На Заході ж його носили єпископи Карфагену і Риму. Найбільш ранній, відомий науці, напис "папа", датується III ст., його виявлено на стінах римських катакомб святого Каліста. Починаючи з середньовіччя, термін "папа" зустрічається у церковних документах як загальноприйнятий титул єпископа Риму. У 1073 р. Папа Григорій VII закріпив виключне право використання цього титулу за римським єпископом [13, с. 89].

Документальних підтверджень про те, яким чином обиралися наступники Петра у перші століття християнства не збереглося, але у тому, що вони саме обиралися, в істориків сумнівів немає. Найімовірніше, процедура не відрізнялася від виборів в інших єпархіях, у яких пастирі обиралися – "кліром і миром". З цього приводу Святий Кипріан Карфагенський писав, що папу обирали "у згоді з бажанням Бога і Його Церкви, свідченнями майже всього кліру, собором старших за віком єпископів (sacerdotum) і добрими людьми" [23, с. 278].

За часів остготського панування в Італії королі призначали главу церкви на свій розсуд. Були періоди, коли кандидатуру понтифіка схвалював імператор Візантії, а кількома століттями пізніше – імператор Священної Римської імперії.

У кінці V ст. римський єпископ Сіммах спробував реформувати процес обрання керівника церкви. У 499 р. синод затвердив нові правила – вони свідчили про те, що у подальшому свого наступника призначатиме сам понтифік і лише у разі його раптової смерті або важкої хвороби, Папу обиратиме римське духовенство, а якщо голоси розділяться порівну, останнє слово належатиме мирянам [16, с. 277]. У 769 р. Латеранський синод скасував обов'язкову згоду народу під час обрання Папи, але Римський синод 862 р. повернув це право місцевій аристократії [16, с. 285].

Наступним кроком до уніфікації процедури виборів стали декрети Папи Миколи II "In Nomine Domini" ("В ім'я Господнє") (1059 р.), яким понтифіка Римської церкви могли обирати лише кардинали при формальній згоді мирян та декрет Папи Олександра III "Licet de vitanda" ("Слід уникати"), що виключав навіть формальну участь мирян у виборах, а також вперше

встановлювався принцип, за яким вибір вважався легітимним при наявності 2/3 голосів учасників виборів [14, с. 117].

У 1241 р. у процедурі голосування з'явився новий елемент. Папа Григорій IX зібрав раду кардиналів для обговорення конфлікту між апостольським престолом та імператором Фрідріхом II. Присутні досить довгий час не могли домовитися, і тоді Папа велів зачинити їх разом з собою, поки вони не прийдуть до згоди. Григорій незабаром помер, проте його наказ було виконано: кардиналів зачинили на замок разом з покладеним у труну тілом покійного понтифіка. Вибори тривали 70 днів. Зрештою змучені кардинали знайшли компроміс – вони обрали того, хто незабаром мав піти за Григорієм IX. Новий Папа Целестин IV виправдав ці надії з надмірною поспішністю: він помер через два тижні після обрання. Вибори Целестина IV стали першим конклавом – "Con Clavis" (лат.) – "Під ключем" [27].

У 1268 р. вибори проходили за ще більш драматичних обставин. Після смерті Папи Климента IV кардинали не змогли обрати наступника упродовж півтора року. У загальній складності конклав тривав два роки та дев'ять місяців і завершився у 1271 р. обранням Тебальдо Вісконті [20, с. 54]. Новообраний Папа Григорій X відрегулював процедуру виборів апостольською конституцією "Ubi periculum" ("Де небезпека") – власне у ній вперше згадується термін "конклав" [10]. Вносились наступні зміни: конклав повинен відбуватися у місті смерті Папи. Приїзд членів колегії слід чекати упродовж 10 днів, але не довше. Кардиналам слід зібратися в будинку, де жив чи зупинявся покійний. Кожному дозволялося взяти із собою одного слугу або супроводжуючого і тільки у разі особливої потреби – двох. Усі кардинали повинні залишатися в одній кімнаті, не розділеній ні перегородками, ні завісами. Кардинали перебуватимуть під замком упродовж усього конклаву. Якщо Папу не обирали за три дні, раціон кардиналів скорочувався до однієї страви на обід і вечерю. Після п'ятої доби їм дозволялося споживати лише хліб, вино і воду аж до прийняття позитивного рішення.

У кінці XIV – на початку XV ст. склалася ситуація, коли Святий Престол одночасно займали три Папи ("Великий розкол Заходу"). Виходом з неї став Констанський собор (1414–1418 рр.). При цьому ж соборі вперше використано формулу "Habemus Papam" ("У нас є папа") після вибору понтифіком Мартіна V [14, с. 154].

У 1562 р. Папа Пій IV видав буллу "In eligendis" ("Між виборців"), якою встановлювалися інструкції щодо бюлетенів та процедури проведення голосування [17]. Цей документ передбачав лише одне голосування на день. Крім того, створювалась постійна комісія у складі камерленго (відповідальний за управління власністю і прибутками Святого Престолу, поховання і організацію виборів нового понтифіка, призначається папою з числа кардиналів) і трьох кардиналів. У її повноваження входив нагляд за дотриманням секретності конклаву та управління церквою на період відсутності Папи.

Місце проведення конклаву не було чітко визначено до XIV ст., коли, з часу "Великого розколу Заходу", він завжди став проводитися у Римі (крім конклаву 1800 р., який через окупацію Риму наполеонівськими військами проводився у Венеції). У Римі конклав проводився в різних місцях. До 1846 р. найчастіше проходив у Квіринальському палаці, але у зв'язку з приєднанням Риму до Італійського королівства у 1871 р. конклав регулярно проводиться у Сикстинській капелі Апостольського палацу. Споруджена у 1473–1481 рр. архітектором Джорджі де Дольчі на замовлення Папи римського Сикста IV. Її розміри (40,93 м на 13,41 м) є точними розмірами храму Соломона, як зазначено у Старому Заповіті. Капела прикрашена фресками кисті Боттічеллі, Перуджіно та інших майстрів епохи Відродження [24].

Починаючи з XVI ст. впливові європейські держави католицького віросповідання отримали право вето. Відповідно до неофіційної практики кожна держава мала лише одну можливість використовувати дане право через кардинала, який її представляв. Вето не можна було використовувати проти вже обраного кандидата. Воно традиційно накладалося на особу, яка була наймовірнішим кандидатом, але не влаштовувала одну з європейських держав. Це право діяло до 1903 р. коли Папа Пій X, відразу ж після свого обрання, заборонив дану практику (апостольська конституція "Commissum Nobis" ("Ми віддані") від 20 січня 1904 р.) ухваливши, що кардинал, який від імені свого уряду використовує це право, може бути відлучений від церкви або позбавлятиметься причастя [11].

У грудні 1904 р. Пій X опублікував декрет "Vacante Sede Apostolica" ("Поки вільний Апостольський престол"), яким посилювалась секретність проведення конклаву, а також збільшувалась кількість щоденних голосувань з одного до двох уранці і ввечері [12].

Папа Пій XII вніс іншу важливу зміну у регламент виборів: до існуючої традиції легітимності вибору 2/3 голосів додавався ще один голос. Суть цього нововведення полягала у тому, щоб не допустити обрання Папи його власним голосом. Однак його наступник Іоанн XXIII скасував це

положення – воно стало застосовуватися тільки у тому випадку, якщо кількість кардиналів кратно трьом. Цей же Папа порушив встановлену у XVI ст. межу чисельності кардиналів – 70 осіб; при Іоані XXIII їх стало 75 [22, с.88].

Павло VI у 1975 р. повернувся до правила "дві третини плюс один голос", крім того, збільшувалася кількість можливих членів кардинальської колегії до 120 і обмежувався їх вік 80 роками – булла "Romano pontifici eligendo" ("Вибори папи римського") [3]. У результаті чого, після його смерті 6 серпня 1978 р. у конклаві взяла участь рекордна кількість кардиналів – 111.

У 1996 р. Папою Іоанном Павлом II видана апостольська конституція "Universi Dominici Gregis" ("Вселенська паства Господня"), якою регулювалися питання папських виборів і скасовувались усі попередні документи [21]. Цей документ чітко прописував порядок та принципи проведення виборів нового понтифіка, встановлював, що у голосуванні може брати участь лише Священна колегія кардиналів. Іоанн Павло II підтвердив віковий ценз і кількість виборників, встановлених Павлом VI. Участь інших церковних або світських осіб у конклаві заборонялася. Конклав мав розпочатися не раніше 15 і не пізніше 20 дня після смерті Єпископа Риму [21].

Іоанн Павло II дозволив учасникам конклаву пересуватися територією Ватикану (відстань від місця проживання виборців до Сикстинської капели – 1 кілометр). На час проведення конклаву кардинали проживатимуть у Domus Sanctae Marthae (Будинок св. Марфи.). Тут же зупинятиметься головний церемоніймейстер, його помічники, секретар колегії, ченці, які зможуть прийняти сповідь, медперсонал. На час конклаву кардинали не можуть отримувати кореспонденцію, користуватися телефоном та іншими засобами зв'язку.

Власне процес виборів Папи розпочинається з моменту смерті попереднього понтифіка і складається з низки церемоній та обрядів, сформованих упродовж століть, особливостей та символіки.

Похорон Папи готується з моменту його обрання на престол. Він заздалегідь обирає собі місце поховання, зазвичай, в одному з підземель собору св. Петра або собору св. Лаврентія, про що вказує у заповіті. Ще перед смертю Папи, згідно з католицькою традицією, він має прийняти таїнство соборування – останнє помазання, яке є підготовкою до смерті і етапом переходу в інше життя [26, с. 477].

Після смерті глави католицької церкви розпочинається період "sede vacante" ("вакантний престол"), який триває до оголошення імені нового папи. Камерленго тричі вдаряє срібним молоточком по чолу померлого і звертається до нього по імені, яке він отримав при народженні. Це символізує те, що перед смертю усі рівні і період понтифікату завершився. У разі відсутності будь-яких ознак життя, камерленго засвідчує смерть словами "Vere Papa mortus est!" ("Папа справді мертвий"). Після цього обличчя покійного покривають білим саваном символом того, що смерть звільняє чисту душу від її тлінної тілесної оболонки. Із папських регалій беруть перстень рибака (annulus piscatoris), який знищується у присутності колегії кардиналів. Перстень вперше згадується у листі Климента IV до племінника (1265 р.) [16, с. 560]. Він є символом того, що Папа є наступником апостола Петра, який був рибалкою. На персні зображено Петра з рибальською сіткою. Символіка перегукується зі словами Христа, про те, що його учні стануть ловцями людських душ.

Тіло покійного понтифіка кладуть у три труни. Першу виготовляють із кипарису, що символізує собою печаль, скорботу і смерть, а також те, що він був такою ж людиною як і інші. Символіка смерті обумовлена також темним забарвленням листя дерева. Друга – свинцева. Використовується для більш тривалого зберігання тіла. На ній гравірується ім'я Папи та роки його понтифікату. Крім того, на цій труні зображують череп та перехрещені кістки, що є символом першої людини – Адама. У свинцеву труну вкладають рештки папської печатки та основні документи, прийняті за часу його перебування на папському престолі. Традиція вклати папські документи у труну сягає часів середньовіччя, коли за допомогою цієї дії намагалися зберегти від знищення важливі церковні документи. Третю труну виготовляють з в'язу, що символізує високу гідність Папи, адже в'яз є досить рідкісним і цінним деревом в околицях Риму.

Крім того, заздалегідь готується жалобна промова, що пишеться на пергаменті і чорний шкіряний футляр для неї, який потім вкладається у свинцеву труну, як і торбина з червоного сап'яну з монетами і медалями, викарбуваними під час перебування Папи на посаді. Відпрацьовуються заздалегідь й інші деталі, адже померлого Папу поспішають поховати, аби перейти до більш важливого заходу – обрання нового глави католицької церкви.

Офіційний траур у католицькому світі розпочинається з дати смерті Папи і триває упродовж 9 днів – період "novendiali", що регламентуються конституцією Папи римського Іоана Павла II "Ordo Exsequiarum Romani Pontificis" ("Порядок поховання папи") [8]. Згідно з одкровенням Ангела преподобному Макарію Олександрійському, окрім загального символізму дев'яти ангельських чинів, цей період пов'язаний з тим, що до цього часу душі померлого показують красу раю, і лише,

починаючи з дев'ятого дня, упродовж решти частини сорокаденного періоду, їй показують муки і жахи пекла, перш ніж на сороковий день душі буде призначено місце, у якому вона чекатиме воскресіння мертвих і Страшного суду. Крім того, традиція вшановувати померлого упродовж 9 днів існувала ще у часи Римської імперії, коли покійника ховали на 9 день вважаючи, що тіло повинно тліти на землі, а серце, яке починає руйнуватися після 9 дня у іншому – потойбічному світі [15, с. 114]. Власне поховання тіла понтифіка відбувається між 4 та 6 днем з моменту його смерті.

Між 15 і 20 днем після смерті Папи, кардинали зобов'язані зібратися на конклав. Упродовж цього періоду виборщики, зазвичай, спілкуються між собою і визначають так званих *Parabile* – основних претендентів на папський престол. Кардинали збираються у соборі Святого Петра у Залі Благословення ("*Nell'aula della Benedizione*"), служать месу і урочистою процесією рухаються до Сикстинської капели. Перед процесією несуть латинський хрест, а позаду Євангеліє. Хо́да супроводжується співом "Літанії святим". Власне уже у капелі співається гімн "*Veni Creator Spiritus*" ("Прийди, Дух животворний") і приноситься присяга збереження таємниці конклаву.

Кожен з кардиналів має право взяти з собою на конклав двох помічників – одного клірика і одного мирянина, а також лікаря та інший медичний персонал, якщо у цьому є потреба. Коли усі учасники конклаву зберуться, обер-церемонімейстер (відповідальний за правильність обрядів) обходить приміщення з вигуком: "*Extra omnes!*" ("Зайвих прошу вийти геть!"). Після цього приміщення закривається. Суворо заборонено передавати "на волю" будь-які відомості письмово, усно або умовними знаками. Кардинали можуть спілкуватися із зовнішнім світом лише через "руоту" – дерев'яне колесо з закритими осерддями. Воно сконструйоване так, щоб люди, які стоять по обидва боки дверей, не могли бачити один одного. Через "руоту" щоранку передаються для учасників конклаву свіжі продукти, овочі, фрукти, медикаменти.

Упродовж історії римо-католицької церкви сформувалося п'ять основних способів виборів Папи римського.

Компроміс. Процедура, під час якої, колегія кардиналів не прямо обирає Папу, а формує спеціальну комісію, яка висуває єдину кандидатуру.

Інспірація. Один з кардиналів, відчувши богонатхнення, вигукує ім'я майбутнього Папи. Цей вибір повинні підтвердити 2/3 присутніх на конклаві.

Вибір Папи шляхом поклоніння. Один з ієрархів церкви, побачивши божественне світло над присутнім, на коле́гії падає до його ніг і вклоняється перед ним. Якщо 2/3 кардиналів визнають, що вони також бачать, світло тоді кандидат стає Папою.

Подача голосів. Кожен з присутніх пише, на заздальгідь підготовленому папері, ім'я свого кандидата на вакантну посаду. Вибори тривають до того часу, поки один з кардиналів не набере 2/3 голосів.

Відмова. У разі виникнення ситуації, коли конклав довгий час не може обрати римського понтифіка, можливий варіант, за яким виборщики змінюють свій вибір на користь особи, яка отримала найбільше голосів під час попередніх виборів, але за умови, що ця кількість дорівнюватиме 2/3 голосів.

Починаючи з 1996 р., використовується єдина форма проведення голосування – подача голосів (таємне голосування бюлетенями). Вибори вважаються такими, що відбулися, якщо за будь-кого з кандидатів віддано дві третини голосів. Якщо число виборщиків, що беруть участь у конклаві не кратно трьом, для обрання нового понтифіка потрібно дві третини голосів плюс один. У день початку конклаву проводиться один тур голосування. У наступні (якщо, звичайно, Папа не був обраний у перший день) проходять по два тури вранці і по два ввечері [21]. Процедура голосування, згідно з конституцією "*Universi Dominici Gregis*" проходить у три етапи:

I. *Pre-scrutinium* (перед голосуванням). Підготовка і роздача бюлетенів, кожен кардинал отримує 2-3 бланка (цим займаються церемоніймейстери); жеребкування, під час якого з числа кардиналів вибираються: троє скрутаторів, троє інфірмаріїв, і троє ревізорів.

Скрутатори, стоячи біля вітваря, стежать за дотриманням процедури подачі бюлетенів; підраховують голоси. Якщо хто-небудь з кардиналів не може підійти за станом здоров'я до вітваря, один з скрутаторів повинен взяти у нього ретельно складений бюлетень і покласти в урну для голосування.

Інфірмарії зобов'язані зібрати голоси кардиналів, які прибули до Ватикану, але за станом здоров'я не можуть прийняти у даний момент участь у голосуванні.

Бюлетені для голосування – це прямокутна картка, у верхній частині якої написані слова: "*Eligo in Summum Pontificem*" ("Я обираю Верховним Понтифіком"), а у нижній залишено місце, куди вписується ім'я. Бюлетень повинен легко складатися навпіл. Кожен кардинал-виборщик особисто заповнює бюлетень, при цьому ім'я кандидата пишеться чітко, але змінюється почерк. Бюлетені, у яких зазначено два або більше імен, вважаються недійсними.

II. *Scrutinium* (голосування). Подача, перемішування та сортування бюлетенів.

Кожен кардинал-виборщик, по старшинству (мова йде не про біологічний вік, а про термін його перебування на посаді), заповнивши і склавши свій бюлетень, високо піднявши руку, щоб його було видно іншим, виходить до вітваря, на якому стоїть урна для голосування. Потім він вимовляє присягу: "Закликаю у Свідки Господа Христа, і нехай Він мене розсудить, що мій голос відданий за того, кого я вважаю за волю Бога бути обраним". Після цього бюлетень опускається в урну.

Коли усі кардинали-виборщики проголосують, перший скрутатор декілька разів струшує урну, щоб перемішати бюлетені, потім другий перекладає їх по одному в іншу урну, ретельно підраховуючи. Якщо кількість бюлетенів не збігається із кількістю виборщиків, бюлетені негайно спалюються і починається повторне голосування [21].

Сортування бюлетенів проводять скрутатори за столом, поставленим перед вітварем: перший з них розгортає бюлетень і читає про себе ім'я кандидата, потім передає його другому, той також читає про себе вказане у ньому ім'я, нарешті, третій скрутатор вимовляє ім'я вголос, голосно і виразно, щоб усі виборщики могли зробити відповідні позначки у своїх записах. Третій скрутатор також записує ім'я кандидата. Він же проколює бюлетені там, де надруковано слово *Eligo*, і нанизує їх на нитку, завдяки цьому виключається повторний підрахунок одного і того ж бюлетеня. Після закінчення сортування бюлетенів скрутатори зав'язують кінці у форму "гірлянди" (кола, як символ вічності). Усі результати записуються.

III. *Post-scrutinium* (після голосування). Підрахунок голосів, перевірка та спалення бюлетенів.

Скрутатори підраховують усі голоси, набрані кожним з кандидатів, якщо ніхто не набрав дві третини, вибори повторюються. Після перевірки скрутатори спалюють усі бюлетені у спеціальній чавунній печі; їм допомагають секретар Священної колегії та церемоніймейстери. Якщо відразу слідує другий тур голосування, ритуал повністю повторюється (за винятком повторного складення урочистої присяги і обрання скрутаторів, інфірмаріїв і ревізорів). Бюлетені першого туру залишаються до підбиття наступних результатів, і тоді полум'я поглине відразу дві "гірлянди" [21].

Якщо за три дні жоден з кандидатів не набере дві третини голосів, вибори призупиняють на день: кардинали можуть помолитися, вислухати духовну настанову найстарішого кардинала-диякона. Якщо після відновлення ще сім турів голосування проходять безрезультатно, вибори знову призупиняються; з духовною настановою на цей раз виступає найстаріший кардинал-пресвітер. У випадку третього повторення такої ситуації, виборщиків духовно настановлює найстаріший кардинал-єпископ. Після цього можливі ще сім турів голосування. Якщо знову не досягнуто позитивного результату, проводиться додатковий тур, під час якого перемагає особа, яка набрала більшість голосів [21].

Важливий елемент інтер'єру Сикстинської капели – чавунна піч, у якій спалюють бюлетені. Якщо папа не обраний, у піч разом з використаними бюлетенями кладуть сиру соломку, з труби над капелою йде чорний дим, і спостерігачі ззовні розходяться до наступного туру. Якщо обрання відбулося, у печі палять суху соломку, і над дахом з'являється білий дим (сфумато). Чорний дим символізує темні сили, а білий – прихід світлих сил з обранням нового понтифіка.

Для учасників конклаву у Сикстинській капелі встановлюються "трони" – крісла, обтягнуті червоним оксамитом. Перед кожним з них невеликий стіл з фіолетовим покривалом. Над кріслами укріплені фіолетові балдахини, які опускаються після обрання Папи: неспущеним залишається тільки балдахин над кріслом новообраного [21].

Після того як камерленго повідомляє прізвище обраного Папи, він питає його: "*Acceptasne electionem de te canonice factum in Summum Pontificem?*" ("Чи згоден ти з обранням тебе на посаду верховного понтифіка?"). За давньою традицією новообраний Папа опускається на коліна і відмовляється від понтифікату, запевняючи кардиналів, що вибір упав на негідного. Найстаріший кардинал просить його піднятися і розпочинається церемонія адорації – вшанування новообраного наступника Петра шляхом поклоніння (у середньовіччі вона полягала у цілуванні хреста, зображеного на папському взутті).

Далі камерленго запитує його, яким ім'ям він бажає назватися ("*Quo nomine vis vocari?*"). Перший папа, який змінив своє ім'я – Іоанн II (533-535), Від народження його звали Меркурій (один з язичницьких богів) [6].

Папа може вибрати собі будь-яке ім'я, але, зазвичай, в останні століття вибір падає на імена попередників, вибираючи серед них таке, яке символізує певний курс, дотримуватися якого має намір новий понтифік. Тільки одне ім'я, Петро, не повторюється у папському реєстрі. Вважається, що той, хто наважиться привласнити собі це ім'я, буде останнім римським понтифіком.

Після процесу адорації новообраного намісника католицької церкви одягають у папське вбрання. Найстаріший кардинал виходить на балкон і виголошує фразу "*Annuntio vobis gaudium magnum: habemus Papam*" ("Оголошую Вам велику радість – у нас є Папа"). Після цього Папа

з'являється перед натовпом, який зібрався на площі св.Петра і здійснює своє перше апостольське благословення "Urbi et orbi" ("Місту і миру").

Через декілька днів, не існує чітко встановленого терміну, але папське законодавство рекомендує не затягувати цей процес, відбувається інавгурація нового глави католицької церкви. Інавгураційна меса розпочинається під головним вітарем базилики св.Петра поблизу "білої гробниці" ("confession") апостола Петра. Після молебню і кадіння мощей першого єпископа Риму (Торфаем) процесія прямує до головного вітаря. Попереду несуть папські інсигнії, які усю попередню ніч знаходились на могилі св.Петра для отримання апостольської благодаті, – це палій (знак повноти єпископського служіння) і нововиготовлений перстень рибака. Хода супроводжується співом "Laudes ragiae" ("Царські похвали") – особлива літанія, що співається лише на інавгурації понтифіка.

У соборі св.Петра на Папу покладається палій, довга широка шерстяна стрічка білого кольору з вишитими на ній п'ятьма червоними хрестами. Далі найстарший кардинал вручає папі перстень рибака. Наступна дія інавгурації принесення послуху. 12 різних представників католицької віри: три кардинали, єпископ, пресвітер, диякон, два монахи, подружня пара з дитиною і двоє молодих осіб по черзі підходять до Папи, вклоняються йому, цілують перстень і щоку понтифіка та отримують папське благословення [18]. На завершення, перед папою сплячується клубок лляних ниток зі словами "Sic transit gloria mundi" ("Так проходить мирська слава"), як символ швидкоплинності людського життя. Ця фраза набула популярності завдяки книзі Фоми Кемпійського "Про наслідування Христа" [19, с. 117] Після завершення, Папа об'їжджає присутніх на площі мирян і благословляє їх. До речі, до Іоана Павла I папу носили по площі св.Петра на спеціальному дерев'яному кріслі-tronі. Цією дією розпочинається процес служіння нового понтифіка.

Отже, остаточне формування процедури виборів Папи римського пройшло досить складний і тернистий шлях. Практично кожен очільник римо-католицької церкви намагався внести свій вклад у структуру конклаву, слідуючи вимогам часу. Разом з тим, ті елементи, які сформувалися у попередні століття не відкидалися, а при можливості залишалися без змін, як відображення дотримання традицій, закладених ще у перші століття існування християнства.

Список використаних джерел

- Allen, John L. Konklawe: strategie, uczestnicy i przebieg wyborów następnego papieża / John L. Allen junior; [przekł.: Dariusz Bakalarz, Adam Budzyński]. – Warszawa: Studio Emka, 2004. – 279 с.
- Christopher M. 101 Questions & Answers on Popes and the Papacy / M.Christopher. – New York: Paulist Press, 2008. – 177 с.
- Costituzione Apostolica Romano Pontifici Eligendo [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/apost_constitutions/documents/hf_p-vi_apc_19751001_romano-pontifici-eligendo_it.html.
- Frederic J. Baumgartner Behind locked doors: a history of the Papal elections / J.Frederic. – New York: Palgrave Macmillan, 2003. – 272 с.
- Greg T. Wister Selecting the Pope: Uncovering the Mysteries of Papal Elections / T.Greg, J.Robert. – New York: Sterling Publishing Company, 2009. – 224 с.
- L'accettazione dell'elezione e la manifestazione del nome [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.conclave.name/leggevigente.php?id=partesecondacap7par87>.
- Melloni A. Konklawe: historia wyboru papieża / A.Melloni [przekł. Krystyna Kozak]. – Poznań: Księgarnia św. Wojciecha, 2005. – 235 s.
- "Ordo Exsequiarum Romani Pontificis" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gcatholic.com/documents/year/1998.htm#1503>.
- Pham J.-P. Heirs of the Fisherman: behind the scenes of papal death and succession / J.-P. Pham. – Oxford: University Press, 2004. – 368 с.
- Second Council of Lyons – 1274 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.papalencyclicals.net/Councils/ecum14.htm>.
- SS Pius X Constitutio "Commisum NOBIS" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1904-01-20__SS_Pius_X_Constitutio_'Commisum_Nobis'___LT.doc.html.
- SS pius X constitutio "Vacante Apostolica sede" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.documentacatholicaomnia.eu/04z/z_1904-12-25__SS_Pius_X_Constitutio_'Vacante_Apostolica_Sede'___LT.pdf.html.
- Вязигин А. Григорий VII. Его жизнь и общественная деятельность. Биографический очерк / А. Вязигин. – СПб: Тип. Т-ва "Общественная польза", 1891. – 104 с.
- Гергей Е. История папства / Е.Гергей. – М.: Издательство "Республика", 1996. – 464 с.
- Гиро П. Частная и ошественная жизнь римлян / П.Гиро. – Спб.: Издание Л.Ф. Пантелеева, 1899. – 623 с.
- Грегоровиус Ф. История города Рима в средние века / Ф. Грегоровиус. – М.: АЛЬФА-КНИГА, 2008 – 1280 с.
- Долгая история конклавов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.benediktixvi.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=1532&Itemid=104.
- Избрание и начало служения папы Бенедикта XVI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.benedictusxvi.ru/pp/electio.htm>.
- Кемпийский Ф. О подражании Христу /Ф. Кемпийский. – Спб: Издание Кораблева и Сирякова, 1876 – 670 с.
- Ковальский Я. Папы и папство / Я.Ковальский. – М.: Издательство политической литературы Букинистика, 1991. – 240 с.
- Папа Иоанн Павел II, апостольская конституция "Universi Dominici Gregis" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vatican.va/holy_father/john_paul_ii/apost_constitutions/documents/hf_jp-ii_apc_22021996_universi-dominici-gregis_en.html.
- Парадис А. Жизнь и деятельность Балтазара Коссы. Папа Иоанн XXIII / А.Парадис. – М.: Издательство иностранной литературы, 1961. – 280 с.
- Священномученик Киприан Карфагенский

[Собрание творений]. – М.: Паломник – 417 с. 24. Сикстинская капелла: история, фрески и место проведения конклава [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.portalostanah.ru/view.php?id=215>. 25. Фокс Д. Книга мучеников. История гонений на Христиан с I по XX век / Д.Фокс. – СПб: Миссия Руфь, 2006 – 456 с. 26. Христианское вероучение. Догматические тексты Учительства Церкви (III -XX вв.). – СПб.: Изд. Св. Петра, 2002. – 550 с. 27. Целестин IV, Папа Римский [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.allmonarchs.net/vatican/coelestinus_iv.html

Сергей Шапранский

ОСНОВНЫЕ СОСТАВЛЯЮЩИЕ КОНКЛАВА И ИХ СИМВОЛИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ

В статье проанализирована процедура выборов папы римского. Автор охарактеризовал основные понятия и структурные элементы связаны с традицией погребения папы, периодом отсутствия главы католической церкви, собственно выборов и интронизации папы учитывая традиционное католическое вероучение.

Ключевые слова: Ватикан, конклав, кардинал, католическая церковь, папа римский.

Serhiy Shapravskiy

THE BASIC COMPONENTS OF PAPAL CONCLAVE AND ITS SYMBOLIC SIGNIFICANCE

In this article analyzes the election process of the Pope. The author described the symbolic value of basic concepts and structural elements associated with tradition of pope's burial, the period of absence a head of Catholic Church, choosing and enthronement of Pope in view of the traditional Catholic doctrine.

Key words: Vatican City, conclave (papal conclave), Cardinals, Roman Catholic Church, the Pope.

УДК 94(477)

Сергій Чуйко

БЕРЕЖАНСЬКИЙ ЗАМОК В ІСТОРИЧНОМУ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ ТА КУЛЬТУРНОМУ РОЗВИТКУ МІСТА БЕРЕЖАНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI–XVII СТ.

У статті аналізуються основні етапи заснування і розбудови Бережанського замку як визначної фортифікаційної споруди Західного Поділля. Автор аналізує роль замкового комплексу в житті міста та його вплив на особливості розвитку найважливіших сфер життя Бережан упродовж другої половини XVI–XVII ст.

Ключові слова: Бережанський замок, місто Бережани, оборонні споруди, соціально-економічний розвиток, культурно-духовне життя.

Актуальність дослідження полягає в тому, що аналіз новітніх історичних, краєзнавчих та культурологічних розвідок завідчують тенденцію зростання зацікавленості вітчизняних дослідників минулим Тернопільщини. Історія нашого краю продовжує вабити науковців своєю багатогранністю, насиченістю й загадковістю. Вивчення минувшини Надзбруччя, як важливого осередку існування автохтонних землеробських культур, відкриває перед сучасними науковцями перспективу виявлення раніше невідомих і цікавих фактів, дозволяє якісно змінити підхід до трактування її ролі та місця в загальній схемі української історії. У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження проблем суспільно-політичного, господарського і культурного розвитку Тернопілля упродовж стародавнього часу й епохи середньовіччя. Дедалі очевиднішою стає також зміна тональності в оцінці тернопільськими краєзнавцями ролі Бережанщини в минулому нашого краю загалом і Бережан як одного із найважливіших міст Західного Поділля зокрема. У той же час, в наукових колах прихильників такого підходу визнається домінуючий вплив Бережанського замкового комплексу на розвиток усіх найважливіших сфер життя міста.

Історичне минуле Бережан та Бережанщини упродовж тривалого часу привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. Одними із перших цієї проблематики ще на зламі XIX–XX ст. торкнулися польські вчені – історик О. Чоловський та краєзнавець М. Мацішевський у своїй розвідці "Бережани в часи Речі Посполитої Польської" (1911 р.).

У міжвоєнний і повоєнний час вивчення минулого Бережанського краю продовжили канадський археолог українського походження Ярослав Пастернак та відомий дослідник з американської діаспори Володимир Бемко, який здійснив фундаментальне історико-географічне дослідження